

Tuomo Virtanen – Jenni Pelkonen

Poissa porukasta

Vahvista kouluun kiinnittymistä ja puutu poissaoloihin

Tässä pdf-tiedostossa on mukana kirjasta seuraavat näytteet:

- Sisälly
- Johdanto
- Näytesivut

Tutustu kirjaan
verkkokaupassamme

Sisällys

Esipuhe.....	9
Johdanto.....	13

OSA I KOULUUN KIINNITTYMINEN

Mitä kouluun kiinnittymisellä tarkoitetaan?.....	17
Kolme kouluun kiinnittymisen ulottuvuutta.....	20
Kouluun voi kiinnittyä monin tavoin.....	22
Tilannesidonnainen kouluun kiinnittyminen.....	25
Kouluun kiinnittymättömyys – miksi menisin kouluun?.....	28
Kouluun kiinnittyminen ja kiinnittymättömyys Suomessa.....	29
Kouluun kiinnittymisen mittaaminen Suomessa.....	32
Kouluun kiinnittyminen, oppiminen ja koulutuksen loppuun suorittaminen.....	33
Opettajien hyvinvointi, työhön kiinnittyminen ja minäpystyvyys.....	35
<i>Kouluun kiinnittymistä selittäviä teoreettisia malleja.....</i>	<i>41</i>
Osallistumisen–samaistumisen malli.....	43
Sosiaalisen kontrollin teoria.....	45
Minän kehittymiseen liittyvien prosessien malli.....	48
Prosessi–henkilö–konteksti–aika–malli.....	50
Teoreettisten mallien yhteenveto.....	54
Kiinnittymisen kokonaismalli: Kiinnittyminen kehityksellisessä ja sosiokulttuurisessa kontekstissa.....	58

<i>Inkluusio kouluun kiinnittymisen kontekstina</i>	64
Kouluun kiinnittyminen inklusiivisessa kouluympäristössä.....	67
Erityisopetuksen rooli inklusiivisessa koulussa.....	69

OSA II KOULUPOISSAOLOT

<i>Mitä koulupoissaoloilla tarkoitetaan?</i>	90
Koulupoissaolot maailmalla ja Suomessa	91
Erilaiset poissaolot ja niihin reagoiminen.....	95
Neljä koulupoissaolotyyppiä.....	102
KiTeS-viitekehys.....	115
<i>Miten koulupoissaolot kytkeytyvät oppimiseen ja koulutuksen loppuun suorittamiseen?</i>	120
<i>Mitkä tekijät selittävät koulupoissaoloja?</i>	124
Yksilötekijät.....	125
Ympäristötekijät.....	136
Yhteenveto koulupoissaoloihin liittyvistä tekijöistä.....	149
<i>Mittareita koulupoissaolosyiden kartoittamiseen</i>	151
SRAS-R – School Refusal Assessment Scale -Revised.....	152
ISAP – International School Attendance Problems.....	153
SNACK – School Non-Attendance Checklist.....	155
SCREEN – School Refusal Evaluation.....	157

OSA III KOULUUN KIINNITTÄMISEN VAHVISTAMINEN JA KOULUPOISSAOLOJEN EHKÄISEMINEN

<i>Malli kiinnittämisen vahvistamiseen ja poissaoloihin puuttumiseen.....</i>	<i>188</i>
<i>Yleinen tuki.....</i>	<i>190</i>
Myönteistä kouluilmapiiriä ja oppimista tukevat käytänteet.....	191
Hyvinvointitaitojen vahvistaminen.....	204
Kodin ja koulun välinen yhteistyö.....	218
Koulupoissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen.....	220
<i>Kohdennettu tuki.....</i>	<i>226</i>
Check in Check out.....	226
Check & Connect.....	231
Työelämäpainotteinen perusopetus: JOPO ja TEPPO.....	233
Vertaismentorointi.....	236
Joustavat opetusjärjestelyt ja sopimus koulunkäynnistä.....	237
Tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus.....	239
<i>Vahva tuki.....</i>	<i>242</i>
Back2School.....	242
Modular Treatment.....	247
Link.....	252
In2School.....	257
<i>Kouluun paluu loman ja pitkäaikaisen poissaolon jälkeen.....</i>	<i>261</i>
<i>Vinkkejä kouluun kiinnittämisen vahvistamiseen ja koulupoissaoloihin puuttumiseen.....</i>	<i>264</i>

Esipuhe

Käsissäsi on kirja kouluun kiinnittymisestä ja koulupoissaoloista. Kouluun kiinnittyminen ja koulupoissaolot liittyvät vahvasti toisiinsa, mutta ne ovat kuitenkin erillisiä ilmiöitä omine käsitteineen. Molemmat ilmiöt ovat vilkkaan kansainvälisen tutkimuksen ja keskustelun kohteena. Ne ovat viime aikoina nousseet myös kotimaiseen koulukeskusteluunne esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön Sitouttava kouluyhteisötyö -toimintamallin¹ yhteydessä. Pontta kotimaiselle keskustelulle on antanut muun muassa huoli oppilaiden heikentyneistä ja eriytyvistä oppimistuloksista.

Suomesta on puuttunut yhteinen käsitys siitä, miten ongelmalliset poissaolot määritellään sekä miten ne kirjataan, raportoidaan ja tilastoidaan. Lisäksi näyttöön perustuvien käytäntöjen ja menetelmien kehittämiseksi oppilaiden kouluun kiinnittymisen parantamiseksi ja koulupoissaolojen ehkäisemiseksi on ollut suuri tarve². Sitouttavan kouluyhteisötyön pohjalta Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden Yhteinen vastuu koulupäivästä -lukua laajennettiin kolmella uudella kappaleella: kouluun kiinnittyminen ja poissaolojen ehkäiseminen, poissaolojen seuranta ja niistä ilmoittaminen sekä poissaoloihin puuttuminen ja taustasyiden selvittäminen³.

Tavoitteenamme oli laatia käsikirjamainen teos, jota voidaan hyödyntää aina varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle saakka. Kirja soveltuu niin opettajille, oppilashuoltohenkilöstölle kuin eri alojen opiskelijoille. Kirjaa voidaan käyttää myös kurssikirjana. Olemme siksi koonneet kirjaan paljon lähteitä, jotka auttavat lukijaa syventymään aihepiiriin myös itsenäisesti.

Tämä kirja ei ole erityisopetuskirja, vaikka ehkä juuri sen piirissä työskennellään intensiivisimmin kiinnittymisen pulmien ja koulupoissaolojen parissa. Kyseessä ei myöskään ole inklusiokirja. Inklusio on toki ohittamaton suomalaista koulutuspolitiikkaa luonnehtiva taustaideologia, ja käsittelemmekin inklusiota ja sen suhdetta erityisopetukseen yhden luvun verran. Tärkeä rajaus on myös se, että tässä kirjassa käsitellään pääasiassa yleistä kouluun kiinnittymistä. Tiettyyn tilanteeseen liittyvää niin kutsuttua tilannesidonnaista kouluun kiinnittymistä⁴ ei kuitenkaan rajata kokonaan pois, vaan sille on omistettu yksi alaluku. Lisäksi pääpaino on kiinnittymisessä; kiinnittymättömyys saa verrattain vähän tilaa kirjassa.

Ammennamme tekstiin sekä kansainvälisestä että itse tekemästämme tieteellisestä tutkimuksesta. Lisäksi olemme saaneet korvaamattoman arvokkaita kommentteja käsikirjoituksen eri vaiheissa seuraavilta alan raudankovilta ammattilaisilta: ohjaava opettaja Tiina Pilbacka-Rönkä, JO-PO-opettaja Arttu Rousi, erityisasantuntija Tuija Metso, kouluyhteistyön asiantuntija Anna-Kaisa Hiedanniemi, nuorisolääkäri Silja Kosola, koulukuraattori Anna Jolanki, koulupsykologi Leena Kukko ja kouluterveydenhoitaja Emilia Wacklin. Kiitämme heidän arvokkaista näkemyksistään. Kiitämme tutkijatohtori Sanni Pöysää tilannesidonnaista kouluun kiinnittymistä käsittelevän luvun kirjoittamisesta. Haluamme kiittää myös kaikkia opettajavuosiemme varrella tapaamiamme koulun aikuisia, oppilaita ja vanhempia. Te kaikki olette omalla tavallanne muokanneet käsitystämme kouluun kiinnittymisestä ja koulupoissaoloista. Te olette parhaita!

Kirja koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisessä osassa perehdytään kouluun kiinnittymiseen ja sen kolmeen ulottuvuuteen: toiminnalliseen, kognitiiviseen ja tunneperäiseen kiinnittymiseen⁵. Lisäksi kerrotaan muun muassa kouluun kiinnittymistä selittävistä tekijöistä. Toisessa osassa syvennytään koulupoissaoloihin liittyviin käsitteisiin, neljään koulupoissaolotyyppiin sekä koulupoissaoloja selittäviin tekijöihin. Kolmannessa osassa puolestaan keskitytään konkretiaan ja tarjotaan käytännön keinoja kouluun

kiinnittymisen vahvistamiseen, koulupoissaolojen ennaltaehkäisyyn ja koulupoissaoloihin puuttumiseen.

Tässä kirjassa tarkoitamme oppilailla inklusion hengessä kaikkia oppilaita. Keskitymmekin erityisesti siihen, miten oppimisen esteitä voidaan ehkäistä pääasiassa yleisen tuen keinoin. Kirjassa keskeistä on ennaltaehkäisyn näkökulma. Tyylimme on teoriaa ja käytäntöä yhdistelevä; ovathan niin kouluun kiinnittyminen kuin koulupoissaolotkin teoreettisesti monitahoisia mutta myös sangen käytännöllisiä. Olemme varmoja, että sinäkin olet työskennellyt molempien ilmiöiden parissa. Meillä molemmilla kirjoittajilla on pitkä opettajatausta erityisopettajana ja opinto-ohjaajana, joten tohdimme arvata, että kiinnittymisen ja koulupoissaolojen parissa työskennellessäsi olet kokenut koko tunteiden kirjon äärimmäisestä turhautumisesta mahtaviin onnistumisen kokemuksiin.

Vilpitön toiveemme on, että tämä kirja antaa sinulle käsitteellisiä välineitä jäsentää oppilaiden kouluun kiinnittymistä ja koulupoissaoloja sekä tarjoaa pedagogisia keinoja ratkaista niihin liittyviä ongelmia. Ennen kaikkea toivomme, että kirjamme johtaa koulutason toimintaan. Kouluun kiinnittymisen edistäminen ja koulupoissaolojen ehkäiseminen ei voi – eikä saa – olla yksittäisten koulun toimijoiden varassa. Kestävä keino on kehittää koulun toimintaa siten, että kiinnittymisen parantaminen ja poissaolojen ehkäiseminen on systemaattista, pitkäjänteistä toimintaa, jota arvioidaan jatkuvasti. Kirjamme tarkoituksena ei ole lisätä kenenkään työtaakkaa. Päinvastoin ajatteleme, että koulutasolla toimiminen helpottaa koulussa työskentelevien työtä, vähentää stressiä ja parantaa kaikkien hyvinvointia. Kukaan ei saa jäädä yksin vaikeiden asioiden kanssa. Henkilökunnan hyvinvointi ja oppilaiden kiinnittyminen ja poissaolot ovatkin yhteydessä toisiinsa. Henkilökunnan kouluun kiinnittymistä ei tule pitää itsestäänselvyytenä ja ajatella, että henkilökunta työskentelee yksinomaan kutsu- muksesta. Sivuumme kirjassa siksi myös koulun aikuisten työhyvinvointia ja työhön kiinnittymistä.

Kouluun kiinnittymisen ja koulupoissaolojen kanssa työskennellessä on tärkeää luoda ja ylläpitää toiveikkuutta. Aiemmat hankaluudet on hyvä tunnistaa ja tunnustaa, mutta katse on tärkeää siirtää kohti toivottua tulevaisuutta. Niin vanhempien kuin koulun henkilökunnan asenteilla ja suhtautumisella on tässä suuri merkitys. Pienistäkin onnistumisista saadulla myönteisellä ja kannustavalla palautteella voi olla oppilaalle suuri merkitys. Se, että oppilas kykenee esimerkiksi tarttumaan koulutehtäviin aikaisempien hankaluuksien jälkeen tai tulemaan pitkän poissaolojakson jälkeen kouluun, luo oppilaalle onnistumisen tunteen. Onnistumisen tunne puolestaan voi vahvistaa oppilaan samaistumisen tunnetta kouluun ja koulun ihmisiin, mikä taas edesauttaa oppilaan säännöllistä koulunkäyntiä⁶. Kouluun kiinnittymisen ja poissaolojen kannalta voi olla ratkaisevaa, että oppilaalla on koulussa yksikin välittävä aikuinen, joka on kiinnostunut, kuuntelee, kysyy, kannustaa ja kunnioittaa. Välittävä aikuinen voit olla juuri sinä!

Toivotamme antoisia lukuhetkiä kirjan parissa.

Jyväskylässä ja Muuramessa 18.6.2023

Tuomo ja Jenni

Johdanto

Koulu on tärkeä kasvu- ja kehitysympäristö lapsille ja nuorille. Siellä vietetään vähintään 12 vuotta oppien akateemisia, sosiaalisia ja käytännöllisiä taitoja, jotka ovat tärkeitä sosiaaliselle, psyykkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille. Koulujen henkilökunta työskentelee päivittäin sen hyväksi, että oppilaiden olisi mahdollisimman hyvä käydä koulua. Kun oppilas tulee kouluun säännöllisesti, ajoissa ja hymyssä suin ja lähtee koulupäivän jälkeen tyytyväisenä, hän on hyvin kouluun kiinnittynyt. Tällaisella oppilaalla on usein koulussa kaveriteita, yhteistyö opettajien kanssa toimii ja oppiminenkin sujuu mukavasti. Sen sijaan jos oppilas tulee toistuvasti kouluun myöhässä, hänellä on koulupäivien aikana epämääräisiä poissaoloja tai oppilas on pitkiä aikoja poissa koulusta, kouluun kiinnittyminen on yleensä heikkoa. Oppilaalla saattaa olla vain muutama tai ei yhtään kaveria, hän on kokenut kiusaamista, kaveriporukka houkuttelee pois koulusta tai oppilaalla on haasteita hyvinvointinsa kanssa.

Kouluun kiinnittymisen haaste on ajankohtainen. Suomessa sekä yläkoululaisten koulupoissaolot⁷ että perusopetuksen koulupudokkaiden määrä⁸ ovat kasvussa. Lukuvuonna 2020–21 nuorille suunnatun lukiokoulutuksen keskeytti 4,0 prosenttia ja ammatillisen perustutkintokoulutuksen 12,6 prosenttia opiskelijoista⁹. Lisäksi lasten ja nuorten mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet¹⁰, ja kansainväliset oppimisen vertailut ovat osoittaneet suomalaisten oppilaiden osaamisen heikentyneen¹¹. Edellä mainitut tutkimustulokset herättävät huolta siitä, miten suomalaislapset ja -nuoret voivat koulussa. Vastaako nykyajan koulu riittävästi oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin? Entä tehdäänkö koulussa riittävästi työtä yhteisöllisyyden ja ilmapiirin

kehittämiseksi? Kouluun kiinnittymättömyys ja koulupoissaolot koskevat vain osaa oppilaista, mutta kouluun kiinnittymättömyys voi levitä kollektiiviseksi. Jos koulussa pinnataan paljon, tunneilta saattaa jättäytyä pois myös sellaisia oppilaita, jotka toisenlaisessa kouluympäristössä eivät pinnaisi. Jos heikko kiinnittyminen ja koulupoissaolot johtavat koulutuksen keskeyttämiseen, voi siitä aiheutua mittavat kustannukset yksilölle ja yhteiskunnalle.

Jokainen koulupäivä on tärkeä, sillä aina kun oppilas on poissa koulusta, hän menettää mahdollisuuden oppia. Suomessa kouluun kiinnittymisen vahvistamiseen ja koulupoissaoloihin puuttumiseen on herätty vasta muutama viime vuoden aikana. Yhdysvalloissa asian parissa on kuitenkin tehty jo pitkään työtä. Yksi esimerkki aktiivisesta poissaolojen eteen työskentelevästä toimijasta on virtuaalinen organisaatio Attendance Works¹². Organisaatio suosittaa kouluille viittä keinoa poissaolojen ennalta ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi: 1) oppilaiden ja vanhempien kouluun kiinnittymisen vahvistaminen, 2) tunnustuksen antaminen säännöllisestä ja aiempaa paremmasta koulunkäynnistä, 3) poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen, 4) varhainen henkilökohtainen tukeminen sekä 5) koulunkäynnin esteiden tunnistaminen ja ratkaisuvaihtoehtojen luominen. Näihin toimiin kannattaa kiinnittää huomiota myös meillä Suomessa.

Kouluun kiinnittyminen ja koulupoissaolot ovat monitahoisia ilmiöitä, joiden kanssa koulun henkilökunta joutuu tekemään työtä päivittäin ja jotka voivat aiheuttaa voimakasta turhautumisen ja voimattomuuden tunnetta. Moni aikuinen tarvitseekin lisää tukea ja tietoa työnsä tueksi. Koulukäymättömyys Suomessa -kartoituksen¹³ mukaan koulujen henkilökunta kaipaa täydennyskoulutusta muun muassa koulua käymättömän oppilaan koulunkäynnin tukemiseen, eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön, faktapohjaista koulutusta sekä tietoa koulukäymättömyyden taustalla olevista tekijöistä. Tämän kirjan tarkoituksena on tarjota teoreettisen tiedon lisäksi käytännön ratkaisuehdotuksia koulujen henkilökunnalle oppilaiden kouluun kiinnittymiseen ja koulupoissaoloihin liittyvissä haasteissa. Jokaisen oppilaan tarina on kuitenkin yksilöllinen, minkä vuoksi kaikki ratkaisueh-

Lähdeviitteet

- 1 Opetus- ja kulttuuriministeriö. Sitouttava kouluysteistyö. <https://okm.fi/sitouttava-kouluysteistyö>
- 2 Palmu, I., Virtanen, T., Markkanen, E.-L. & Sergejeff, J. (2023). Recording, reporting and utilising school absenteeism data in Finland: Work in progress. *Orbis Scholae*. <https://doi.org/10.14712/23363177.2023.10>
- 3 Sergejeff, J. & OKM/Vapos. (2023). *Yhteisellä koulutiellä: Käsikirja perusopetuksen oppilaiden läsnäolon tukemiseen ja poissaolojen vähentämiseen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu, 2023:27.
- 4 Pöysä, S. (2020). *Students' situational engagement in lower secondary school: Association with overall engagement and contextual factors* (JYU dissertations, 315) [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto].
- 5 Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C. & Paris, A. H. (2004). School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59–109. <https://doi.10.3102/00346543074001059>
- 6 Virtanen, T. (2020). Kouluun kiinnittymisen teoriaa. Teoksessa I. Palmu (toim.), *Takaisin kouluun – koulu koulukäymättömille* (s. 22–27). Valterin julkaisusarja, 4. Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri.
- 7 Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. (2020). *Koulukäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus*. Opetushallitus.
- 8 Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutuksen keskeyttäminen. (2020, 12.3.). Liitetaulukko 3. Peruskoulun koulupudokkaat lukuvuosina 1999/2000–2018/2019. http://www.stat.fi/til/kkesk/2018/kkesk_2018_2020-03-12_tau_003_fi.html
- 9 Tilastokeskus. (2023, 20.3.). Koulutuksen keskeytti 7 % opiskelijoista lukuvuonna 2020/2021. <https://stat.fi/julkaisu/cl8k9kzpvdeids0dukv6rc5xj6>
- 10 Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021. Tilastoraportti 30/2021. THL, 9.
- 11 Leino, K., Ahonen, A. K., Hienonen, N., Hiltunen, J., Lintuvuori, M., Lähteinen, S., Lämsä, J., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Rautopuro, J., Sirén, M., Vainikainen, M.-P. & Vettenranta, J. (2019). *PISA 18: Ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu, 2019:40, 2.
- 12 Attendance Works. <https://www.attendanceworks.org/>
- 13 Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. (2020). *Koulukäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus*. Opetushallitus.

OSA I KOULUUN KIINNITTYMINEN

Kirjan ensimmäinen osa tarjoaa kattavan teoreettisen ja empiirisen katsauksen koulun ja oppilaan väliseen kiinnittymiseen ja sen taustatekijöihin. Se auttaa ymmärtämään, miten oppilaiden tunneperäinen, toiminnallinen ja kognitiivinen kiinnittyminen kouluun voi vaikuttaa heidän oppimiseensa, hyvinvointiinsa ja koulutuksen loppuun suorittamiseen. Tässä osassa sivutaan myös kouluun kiinnittymättömyyttä eli tilannetta, jossa oppilas menettää kiinnostuksensa kouluun. Osa päättyy inklusion käsitteen tarkasteluun. Tutkimme, miten kouluun kiinnittyminen ilmenee inklusiivisessa kouluympäristössä, jossa kaikki oppilaat otetaan huomioon ja jossa pyritään luomaan yhteisöllinen ja koulunkäyntiä tukeva oppimisympäristö. Tarkastelemme myös erityisopetuksen roolia inklusiivisessa koulussa ja kuvaamme, miten se voi edistää oppilaiden kiinnittymistä kouluun.

Mitä kouluun kiinnittymisellä tarkoitetaan?

Kävelet sinulle uuden koulun pääovesta sisään. Koulun käytävällä on hiljaista, sillä oppilaat ovat oppitunneilla. Koputat luokan oveen ja menet luokkaan sisään. Luokassa vallitsee sama tyyneys ja rauhallisuus kuin koulun käytävillä. Tämä ei kuitenkaan johdu oppilaiden passiivisuudesta – pikemminkin päinvastoin oppilaat vaikuttavat uppoutuneen työhönsä. Osa oppilaista työskentelee ryhmissä, joista kuuluu innostunut puheensorina. Opettaja kiertele luokassa auttamassa oppilaita eikä huomaa tuloasi. Sinut valtaa tyytyväinen tunne siitä, että tässä luokassa asiat ovat hyvin. Näin on ilmeisesti koko koulussa. Mistä on kyse? Siitä, että oppilaat ovat kiinnittyneet kouluun ja koulutyöhönsä.

”Oppilaan kouluun kiinnittyminen tarkoittaa opiskelijan aktiivista osallistumista koulun akateemiseen ja ei-akateemiseen toimintaan sekä sitoutumista koulutuksen tavoitteisiin ja oppimiseen. Hyvin kiinnittyneiden oppilaiden mielestä oppiminen on mielekästä, ja he panostavat oppimiseen ja tulevaisuuteensa. Kiinnittyminen on moniulotteinen käsite, joka koostuu toiminnallisesta, kognitiivisesta ja tunneperäisestä ulottuvuudesta. Kiinnittyminen edistää oppimista; vaatii energiaa ja ponnistelua; siihen vaikuttavat useat kontekstiin liittyvät tekijät; ja sen voivat saavuttaa kaikki oppilaat.”¹⁴

Kouluun kiinnittymisen (*student/school engagement*) käsitettä käytetään kuvaamaan oppilaiden yhteyttä toisiinsa, koulunkäynnin kannalta merkityksellisiin aikuisiin ja opiskeltavaan aiheeseen. Käsite viittaa koulutuksen merkitykseen oppilaan elämässä. Mutta mitä kouluun kiinnittymisen moniulotteisuus tarkoittaa? Miten se ilmenee oppimisprosessissa ja miksi se on niin tärkeää? Mikä ero on yleisellä ja tilannesidonnaisella kouluun kiinnittymisellä? Muun muassa näitä kysymyksiä tarkastellaan tässä luvussa.

Kouluun kiinnittymisen käsite on syntynyt yhdysvaltalaisessa koulunkäynnin keskeyttämisen ehkäisyyn tähtäävässä tutkimusperinteessä. Alusta alkaen kiinnittymisen käsite on sisältänyt erillisiä mutta toisiinsa kytköksissä olevia ulottuvuuksia. Joskus puhutaan kiinnittymisen ABC:stä: A viittaa tunneperäiseen kiinnittymiseen (*affective engagement*), B toiminnalliseen kiinnittymiseen (*behavioral engagement*) ja C kognitiiviseen kiinnittymiseen (*cognitive engagement*). Suomessa puhutaan myös kouluun tai koulunkäyntiin sitoutumisesta, mutta sitoutuminen-käsite tuntuu painotavan tarpeettoman paljon kognitiivista ja toiminnallista kiinnittymistä, joihin ei välttämättä liity myönteisiä tunteita koulua kohtaan. Sitoutuminen edellyttää usein kiinnittymistä, mutta näin ei välttämättä ole: oppilas voi sitoutua koulunkäyntiin ja samaan aikaan voida koulussa huonosti.

Tässä kirjassa käytämme käsitettä kouluun kiinnittyminen. Se kuvaa hyvin ilmiön moniulotteisuutta ja viittaa kouluun sitoutuminen -käsitettä paremmin myös tunneperäiseen kiinnittymiseen – ihmisen emotionaaliseen yhteyteen toiseen ihmiseen. Kiinnostavaa onkin, että sanat kiinnittyä ja kiintyä ovat samaa alkuperää¹⁵. Kiinnittyminen on vahva tunne, jonka avulla ihminen tuntee olonsa turvalliseksi ja suojelluksi. Siinä missä sitoutuminen tuntuu viittaavaan itsensä sitomiseen, kiinnittyminen-termillä tarkoitetaan tyypillisesti yhdessä tai yhtenäisenä olemista sekä vapaahoitoisuutta. Kiinnittyminen on ympäristöön kiinni kasvamista, tarttumista, sitkeyttä ja juurtumista. Hyvin koulussa kiinni oleva oppilas ei hetkahda hetkellisistä haasteista, sillä hän kokee tulevaisuutensa arvostetuksi ja tuetuksi

koulussa, arvostaa kouluun liittämiään tavoitteita sekä on valmis ponnistelemaan ne saavuttaakseen.

Kouluun kiinnittyminen on käytännöllinen käsite. Se on lähtöisin koulumaailmasta ja siten helposti viestittävässä opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle. Kouluun kiinnittymisen käsite on sovellettavissa koulun käytäntöihin. Tutkimuksesta tiedetään, että oppilaan koulumenestystä selettävät monet niin kutsutut statustekijät, kuten perheen sosioekonominen asema ja oppilaan sukupuoli. Niihin ei kuitenkaan voida kasvatuksella vaikuttaa. Kouluun kiinnittyminen ei ole statustekijä – pysyvä tila – vaan kouluympäristön ja oppilaan välinen vuorovaikutusprosessi. Kiinnittyminen on toisin sanoen oppilaan ja kouluympäristön välistä vuorovaikutusta, jossa oppilas jatkuvasti arvioi suhdettaan koulutukseen ja sen edustamiin arvoihin ja ihmisiin¹⁶. Kiinnittyminen suuntaakin koulun aikuisten huomion kouluympäristöön ja sen muokkaamiseen oppilaan muuttamisen sijasta. Kansainvälisessä kirjallisuudessa kiinnittymisen vahvistaminen onkin yksi tyypillinen koulun kehittämistyön tavoite.

Koulu on organisaatio, jossa voidaan nähdä sisäkkäisiä tasoja¹⁷. Yksittäiset oppimistehtävät tapahtuvat oppitunneilla, oppitunnit puolestaan pidetään koulussa ja koulut sijaitsevat koulupiireissä, kunnissa ja kaupungeissa. Niinpä kouluun kiinnittymistäkin voidaan tarkastella ainakin oppimistehtävissä, oppitunneilla, koulussa ja koulun ulkopuolissa verkostoissa, kuten oppilaan asuinalueella.

Lisäksi koulussa tapahtuvaa kiinnittymistä on mielekästä hahmottaa kahdessa kontekstissa: akateemisessa ja sosiaalisessa¹⁸. Koulun akateeminen konteksti koostuu opetuksen laadusta, oppitunnin, opetussuunnitelman tai kurssin sisällöistä sekä opetusmenetelmistä. Ne voivat edistää tai haitata oppilaiden koulumenestystä ja kiinnittymistä kouluun ja siellä tehtävään koulutyöhön. Koulu on myös sosiaalinen konteksti. Koulussa oppilaat luovat sosiaalisia suhteita toisiin oppilaisiin ja koulun henkilökuntaan olemalla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Tiedetään, että itsensä hyväksytyksi ja arvostetuksi kokeminen edistää kouluun kiinnittymis-

tä ja oppimista. Akateeminen ja sosiaalinen konteksti voivat edistää oppilaan kiinnittymistä ja oppimista toisistaan riippumatta, tai ne voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. Oppitunti voi olla vahvasti strukturoitu ja opettajakeskeinen, jolloin korostuu akateeminen oppimisympäristö. Tällöin oppilaiden ja opettajan välinen vuorovaikutus voi olla minimaalista ja sosiaalisen ympäristön rooli jää olemattomaksi. Toisaalta oppitunti voi rakentua yhteistoiminnallisen oppimisen varaan, jolloin akateeminen ja sosiaalinen ympäristö ovat vuorovaikutuksessa keskenään: oppilaat sekä kehittävät akateemisia taitojaan että ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa keskenään ja opettajansa kanssa.

Kolme kouluun kiinnittymisen ulottuvuutta

Toiminnallinen kiinnittyminen on eniten tutkittu kiinnittymisen ulottuvuus¹⁹. Se on oppilaan näkyvää toimintaa. Toiminnallista kiinnittymistä luonnehtivat oppilaan yritteliäisyys, sinnikkyys, koulutehtävien tekeminen, tarkkaavuus, koulun sääntöjen noudattaminen, kotitehtävien tekeminen ja se, että oppilaalla on tarvittavat kouluvälineet mukanaan oppitunneille tullessaan. Joskus toiminnalliseen kiinnittymiseen sisällytetään myös osallistuminen sellaiseen koulun järjestämään toimintaan, joka ei suoranaisesti liity oppisisältöihin. Tällaista toimintaa voi olla esimerkiksi oppilaskunnan jäsenyys. Hyvin toiminnallisesti kouluun kiinnittynyt oppilas on aloitteellinen, keskittynyt ja sinnikäs. Sen sijaan löyhästi toiminnallisesti kouluun kiinnittynyt oppilas on passiivinen, vetäytyvä ja tarkkaamaton, ja hän tulee oppitunneille ilman tarvittavia työskentelyvälineitä. Hän ei myöskään noudata koulun sääntöjä.

Kognitiivinen kiinnittyminen on pitkäjänteistä opiskeluun panostamista, halua oppia ja opetuksellisten haasteiden vastaanottamista. Myös korkeiden koulutuksellisten päämäärien asettaminen, tavoiteoppiminen,